

Anmeldelser og meddelelser

Højskolens 175-års jubilæum: Er Grundtvig stadig relevant i dag?

Hans Henrik Hjermitzlev

Sara Skovborg Mortensen, Michael Schelde og Andreas Harbsmeier (red.). *Højskolens 10 bud*, FFD's Forlag, København, 2019-20:

Ove Korsgaard: *Strejftog i højskolernes idéhistorie*.

Leo Komischke-Konnerup m.fl.: *Bliv dig selv*.

Lene Tanggaard m.fl.: *Lær af lyst*.

Bjørn Hansen m.fl.: *Tag ansvar*.

Regner Birkelund m.fl.: *Lær for livet*.

Dy Plambeck m.fl.: *Syng sammen*.

Rasmus Kolby Rahbek m.fl.: *Lev sammen*.

Hanne Kirk m.fl.: *Fortæl historier*.

Johan Lövgren m.fl.: *Lær sammen*.

Helle Winther m.fl.: *Lær med kroppen*.

Iben Benedikte Valentin Jensen m.fl.: *Bliv et folk*.

I 2019 fejrede højskolerne 175-året for oprettelsen af Rødning Højskole, der hermed fortsat anerkendes som den første folkehøjskole i Danmark. Foreningen af Folkehøjskoler i Danmark (FFD) markerede jubilæet med udgivelsen af i alt 11 små bøger, der behandler forskellige aspekter af højskolernes historie og praksis. De blev i 2019 og 2020 udgivet ad to omgange under fællestitlen *Højskolens 10 bud*. Serien er redigeret af Sara Skovborg Mortensen, Michael Schelde og Andreas Harbsmeier og udgivet på foreningens eget forlag. Alle bøgerne er på både dansk og engelsk og dermed tilgængelige for det stigende antal skolefolk i udlandet, der i disse

år får øje på højskolernes pædagogiske værdi. En international interesse for højskoletanken, som FFD gør meget for at pleje og styrke i samarbejde med blandt andre Grundtvig-Selskabet, der også har udgivet dele af bøgernes artikler om udenlandske højskoler i *Grundtvig-Studier 2018*.

Mens den første bog i serien, der er skrevet af Ove Korsgaard, er en monografi på 90 sider om højskolernes idéhistorie, så er de resterende 10 bøger antologier på omkring 50 sider med en hovedforfatter suppleret af tre-fire artikler af højskolelærere, hvoraf en del er skrevet af Malene Fenger-Grøndahl på baggrund af interviews. Disse bøger behandler hvert et kerneelement ved højskolernes praksis. I alt bidrager 55 forskere og praktikere fra 11 lande (Danmark, Indien, Nigeria, Filippinerne, Korea, UK, Norge, Island, Grønland, Sverige og Polen) og 39 højskoler (både almene, kristne og fagspecialiserede) til serien, der således giver et godt overblik over, hvad der rører sig i højskoleverdenen i dag.

Bogserien lægger sig således i kølvandet på de to fremragende antologier *Højskolepædagogik: En fortælling om livsoplysning i praksis* fra 2015 og *Demokratisk dannelse: Højskolen til debat* fra 2016, der begge blev udgivet på Klim, men også udgik fra FFD gennem foreningens konsulenter Rasmus Kolby Rahbek og Jonas Møller. Samlet set betegner disse udgivelser en velgørende nytænkning af forskningen i højskolerne: Hvor der tidligere hovedsageligt var fokus på højskolernes historie, tænk blot på Roar Skovmands og Ove Korsgaards arbejde, er der nu mere fokus på højskolernes didaktiske praksis. Altså undersøgelser af, hvad der rent faktisk foregår på højskolerne i dag. I tidligere debat- og jubilæumsbøger som antologien *Højskolen til debat* fra 1961 og Gunhild Nissens historiske værk *Udfordringer til højskolen* fra 1994 blev højskolernes aktuelle praksis kun perifert behandlet. Man kan således med god ret tale om en didaktisk vending i studiet af højskolerne, der nu i højere grad analyseres på baggrund af moderne læringsteori.

Dette kommer tydeligt frem i *Højskolens 10 bud*, hvor pædagogiske forskere som Leo Komischke-Konnerup, Lene Tanggaard, Regner Birkelund og Rasmus Kolby Rahbek fra Danmark og Johan Lövgren fra Norge bidrager som hovedforfattere. Blandt de læringsteoretikere, som bidragerne trækker af stald i forsøget på at forstå højskolernes praksis, er for eksempel Etienne Wenger, Gert Biesta, Dietrich Benner, Jerome Bruner, Hartmut Rosa og Kjeld Fredens.

Hvad så med de gamle koryfæer inden for højskoleverdenen såsom K.E. Løgstrup, Hal Koch, Christen Kold, Knud Hansen, Hans Henningsen og ikke mindst N.F.S. Grundtvig, kunne man spørge. Er de endt på idéernes losseplads som gammelt bedaget skrammel, der ikke længere er brugbart på højskolerne? Hertil er svaret et klart nej. Det er påfaldende, hvor ofte der refereres til disse tænkere, ikke kun i Ove Korsgaards idéhistoriske gennemgang, men også i de aktuelle bud på højskolernes praksis. Hermed ses en besindelse på højskolernes tradition og dannelsesopgave kombineret med en både forskningsmæssig og pædagogisk nytænkning af praksis. Særligt bemærkelsesværdigt er det, hvor tydeligt Grundtvig træder frem i bøgerne. Mens han i nogen grad blev skubbet til side blandt højskolefolk i de såkaldt progressive 1970'ere og i de pragmatiske fattig-80'erne, hvor det i antologien *Højskolen til debat 1984* blev hævdet, at højskolerne ikke havde noget til fælles bortset fra en meget liberal tilskudslov, så har Grundtvig øjensynligt genvundet sin status i det 21. århundrede. I al fald når vi ser på, hvordan højskolernes praksis legitimeres i dag. Revolutionen og sparekniven er væk, og Grundtvigs pædagogiske tanker er igen i vælten både herhjemme og i udlandet. I det følgende vil jeg se nærmere på, hvordan Grundtvig optræder i *Højskolens 10 bud*.

Indledningsvis kan det nævnes, at Grundtvig eksplicit indgår i 25 af de i alt 49 tekster, heriblandt hos alle 11 hovedforfattere, hvoraf Korsgaard og Birkelund er deciderede Grundtvigforskere. Forbindelsen mellem højskolebevægelsen og Grundtvig bliver således cementeret med udgivelsen, der viser relevansen og brugen af grundtvigske nøglebegreber i dag. Begreber, der træder tydeligt frem, er livsoplysning, vekselvirkning og det levende ord samt grundtvigske grundtanker om fællesskab, folkelighed og eksamensfrihed, der alle fortolkes ind i den aktuelle praksis på højskolerne i kraft af konkrete eksempler på undervisning og samvær mellem lærere og elever. Dette fokus på, hvad der rent faktisk foregår på højskolerne, både i Danmark og i udlandet, er meget berigende, da dette perspektiv i de fleste tidligere udgivelser er blevet tilsidesat til fordel for mere abstrakte diskussioner om højskolens væsen og rolle i samfundet.

Stort set alle bidragene er velskrevne og velredigerede. Mange er ligefrem spændende og inspirerende, heriblandt Lene Tanggaards om at lære af lyst, Dy Plambecks om at synge sammen, Hanne Kirks om at fortælle historier og Iben Benedikte Valentin Jensens om at blive et folk. Blandt de mest interessante forskningsmæssige bidrag er Rasmus Kolby Rahbeks om

samværets betydning for højskolen, der er baseret på hans nyligt udgivne ph.d.-afhandling. Kolby Rahbek viser, hvilken afgørende rolle kostskoleformen spiller for oplevelsen og værdien af et højskoleophold. Eleverne opfatter højskolen som deres hjem, hvor den levende vekselvirkning mellem lærere og elever finder sted i undervisningen, men også i samværet uden for undervisningen, hvor fællesskabet og samtalen kan blomstre. Hermed skabes en særlig atmosfære – en højskoleånd – der gør højskolen til et frugtbart sted for dannelsesprocesser, der kan få stor betydning for elevernes videre liv. Det gjaldt på de første højskoler i 1840'erne, og det gælder i dag.

I adskillige bidrag benyttes Grundtvig til at legitimere værksteds- og aktivitetspædagogik i form af kunst, håndværk og idræt. I den forbindelse henvises der til Grundtvigs antropologi med den tætte forbindelse mellem hånd og ånd og mellem at gribe og at begribe. En del vil dog nok stille sig skeptiske, når Grundtvig i bogen *Lær med kroppen* bliver brugt til at legitimere undervisning i østlige praksisser som kampsport, meditation og yoga på højskolerne.

Det mest udfoldede bidrag til *Højskolens 10 bud* er den første bog i serien af Ove Korsgaard. Her giver han en samlet fremstilling af højskolernes idéhistorie. Han anerkender Grundtvig som den vigtigste inspirationskilde til højskolerne og stiller således ikke, som blandt andre Jes Fabricius Møller har gjort det, spørgsmålstegn ved Grundtvigs virkningshistoriske betydning. Korsgaard lægger med rette vægt på Grundtvigs afgørende indflydelse som legitimationsfigur. Korsgaard vælger derefter at inddеле historien i tre vækkelser: den nationale vækkelse fra 1864, den demokratiske vækkelse fra 1940 og ungdomsoprørets vækkelse fra 1968. Han optegner derefter højskolens nye fronter fra 2006 og frem og slutter af med et rids af højskolernes historie uden for Danmark. Korsgaard er bevidst om, at denne periodisering er en forsimpning af en kompleks historie, hvor forskellige idéer om højskolen løbende kæmpede med hinanden, da ingen af vækkelserne havde hegemonisk status i perioden, men stedse blev udfordret af andre forståelser af højskolens opgave. For også at have øje for kontinuiteten i historien oplister Korsgaard tre gennemgående forståelser af højskolen, nemlig en politisk/social, en national/kulturel og en personlig/eksistentiel, som alle trækker tråde til Grundtvigs højskoleskrifter fra 1831 til 1847. De enkelte forståelser er eksemplificeret med personer, der gjorde sig tanker om højskolens formål i de enkelte perioder. Fokus er ho-

vedsageligt på idéer om højskolen og ikke på højskolens praksis, og derfor afspejler kategoriseringerne hovedsageligt de mest skrivende aktører, mens praktikerne på højskolerne forbliver i skyggen. Der er således tale om en traditionel idéhistorisk fremstilling, der kredser om, hvad højskolens væsen er, og hvor grænsen går, hvis man vil definere noget som en højskole.

Korsgaard har tidligere gennem sine historiske fremstillinger argumenteret for, at kompetencegivende fag var en naturlig del af højskolens historie fra begyndelsen og kunne legitimeres i Grundtvigs vision om en højskole i Sorø, hvor han forestillede sig værkstedsundervisning som et supplement til den historisk-poetiske dannelse, der udfoldede sig gennem foredrag, fortælling, samtale og sang. Hermed er Korsgaard eksponent for den "urene" højskole i modsætning til *hardlinere* som Jørgen Carlsen fra Testrup Højskole, der er kritisk over for kompetencegivende fag på højskolerne. Også gymnastikkens værdi som grundtvigsk dannelsesfag har Korsgaard forsvaret tidligere med inddragelse af Grundtvigs antropologi. Dette forsvar for kroppens dannelse trækker flere af bidragsyderne til *Højskolens 10 bud* på i deres forsøg på at legitimere idræt og kropspraksisser på højskolerne.

Til gengæld har Korsgaard ikke tidligere haft meget tilovers for de æstetiske fag, der kom til at dominere timeplanerne i årene efter 1968. Han har hovedsageligt ladet den tilsynsførende for højskolerne, Vilhelm Niensens, sarkastiske kritik af de æstetiske fags dominans komme til orde. Niensens afstandtagen fra den æstetiske vækkelse er da også med i Korsgaards nye bog: "De danser, fotograferer, væver, spiller, tegner og maler, former i ler og andre materialer i flere uger eller måneder i træk. Ord lægges der ikke vægt på. Det er et tilbagelagt stadium" (56). Imidlertid har Korsgaard nu også givet plads til et forsvar for det skabende arbejde på højskolerne, hvilket gør fremstillingen mere balanceret. Han inddrager således nu Frederik Christensens argumenter for udtryksfagenes eksistentielle og dannelsesmæssige værdi fra antologien *Midt i højskolen* fra 1991, hvor Christensen påpeger, at nogle sårbare unge lettere kan opnå livsoplysning og livsduelighed gennem kreativ selvudfoldelse end gennem litterære og historiske foredrag. De æstetiske fag er således kommet mere ind i varmen i Korsgaards fremstilling af højskolehistorien.

Hermed er han også på højde med højskolernes praksis, hvor de æstetiske fag stadig spiller førsteviolin, mens højskolernes traditionelle dannelsesfag litteratur og historie indtager en perifer rolle. For at forsvare dette

er det nu blevet populært at sige i højskolekredse, at man på højskolerne ikke underviser *i* fag, men *med* fag i forsøget på at leve op til formålet om livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse. Det afgørende er således ikke, hvad indholdet af undervisningen er, men hvordan man underviser i det. Det er netop én af styrkerne ved *Højskolens 10 bud*, at de viser, hvordan man kan arbejde med dannelse og oplysning på mange forskellige måder i højskoleregiet. Nogle gange rammer udmøntningen af formålet i den konkrete undervisning plet, mens det, efter min mening, andre gange rammer uden for skiven. Der er trods alt langt fra Grundtvig til meditation og fra livsoplysning til selvudvikling.

I afsnittet om perioden fra 2006 og frem giver Korsgaard sit bud på nye tendenser på højskolerne. Han påpeger, at højskolerne ved siden af den primære opgave som dannelsesinstitutioner fortsat er kompetencegivende og studieforberedende. Hvor det tidligere særligt var kompetencer med relation til landbrug og håndværk og studieforberedelse til sygeplejerske- og læreruddannelserne, der var på programmet, er det nu i form af kurser målrettet optagelsesprøver til f.eks. forfatterskolen, politiskolen, medie- og journalisthøjskolen og kreative uddannelser. Korsgaard vover også at spørge om fremtiden og forudser, at den kommende vækkelse – efter den nationale, demokratiske og æstetiske – bliver en økologisk vækkelse i lyset af udfordringerne med klima og bæredygtighed. Det kan der måske være noget om. FFD har i al fald et særligt fokus på bæredygtighed i øjeblikket. Med erfaringerne med 1970'ernes aktivistiske "røde højskoler" i erindring må man håbe, at denne nye vækkelse bliver mere frisindet og nuanceret end ungdomsoprørets ideologisering. Det er nemlig vanskeligt at leve op til højskolernes formål om at bibringe eleverne livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse iført en stram ideologisk spændetrøje. Historien har vist, at frisind og aktivisme ofte er hinandens modsætninger.

Korsgaards idéhistoriske fremstilling giver alt i alt et godt overblik over de rådende tanker inden for højskoleverdenen. Imidlertid kan den også resultere i nogle blinde pletter, som han også erkender. Fremstillingen bliver i høj grad til historien om de højskolefolk, der råbte højest, og de højskoler, der var stærkt profilerede, mens de mere stille eksistenser – der jo var flertallet – forbliver i skyggen. En mere lokal- og kulturhistorisk tilgang ville i højere grad bringe for eksempel elevernes og lærernes erfaringer og holdninger frem i lyset. Det ville også skabe større kønsmæssig balance, da de

mange kvindelige elever og lærere og ikke mindst de vigtige højskolemødre hovedsageligt virkede lokalt, mens de lod de mandlige forstandere om den ideologiske fægtning. Denne historie mangler at blive skrevet færdig. Et godt sted at begynde dette arbejde vil være at læse *Højskolebladet* fra 1876 til i dag, vandrebøger og erindringer samt de mange års- og jubilæumsskrifter, som de mere end 300 højskoler, der har eksisteret gennem tiden, har udgivet.

Hvis vi ser på den generelle historiske udvikling og ikke primært på den idéhistoriske, er der ét skel, der betyder meget mere for højskolernes praksis end alle de andre. Nemlig det, Korsgaard benævner “ungdomsoprørets vækkelse” og “den æstetiske højskole”, der voksede frem på baggrund af en meget liberal højskolelov fra 1970. Det var på denne tid, at højskolerne ændrede sig radikalt. I 1950 kom 60 % af eleverne fra landbokulturen med kun syv års skolegang i bagagen, mens det i 1970 kun var 22 %, der kom fra landet, og langt de fleste havde mindst ni års skolegang som ballast. Denne nye situation krævede nytænkning, og derfor blev indholdet af højskolernes undervisning fuldstændig ændret i løbet af en relativt kort årrække. Foredragssale blev omdannet til teatersale, musiklokaler og værksteder, og færdighedsfag som skrivning, regning og landbrugsfag samt de historiske og litterære dannelsesfag blev sløjet til fordel for hovedsageligt kreative, musiske, terapeutiske, spirituelle og samfundskritiske fag. Samtidig gik man fra fællesfag til valgfag og linjefag, så eleverne kunne strikke deres eget individuelle højskoleophold sammen. Den afgørende ændring fra traditionel til moderne højskole skete således omkring 1970, mens tanker om f.eks. demokrati, marxisme og bæredygtighed nok snarere var idémæssige krusninger på overfladen.

Trods denne transformation af højskolerne omkring 1970 viser *Højskolens 10 bud* imidlertid, at der også er tale om en vis kontinuitet i højskolernes historie: nemlig en stadig besindelse på den pædagogiske arv, som Grundtvig gav videre til højskolen herhjemme og i udlandet. Grundtvigs tanker og højskolerne har således vist sig langtidsholdbare og lever videre i bedste velgående 175 år efter oprettelsen af Flors Højskole i Rødding i 1844.
